

Κεφάλαιο Δ: Εμπόλεμοι και Θεατές

Η έκρηξη των Βαλκανικών Πολέμων προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις και ανάμικτα συναισθήματα στους πληθυσμούς της βαλκανικής χερσονήσου. Και οι δύο πλευρές είχαν εξίσου τους υποστηρικτές και τους αντιπάλους τους. Η ουδετερότητα που είχαν επισήμως διακηρύξει απέναντι στην ένοπλη σύρραξη η Αντάντ και οι Κεντρικές Δυνάμεις συνυπήρχε με την ενθουσιώδη υποστήριξη των «αδελφών στην πίστη και στα όπλα».

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι εγκαινίασαν ένα νέο γύρο πολιτικών και διπλωματικών συζητήσεων για το μέλλον της περιοχής. Έκαναν και πάλι την εμφάνισή τους σχέδια για τη δημιουργία νέων κρατών στα ευρωπαϊκά εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Την ώρα που οι πολιτικοί κύκλοι επιχειρούσαν να εκμεταλλευτούν τη νέα κατάσταση για να ικανοποιήσουν τα δικά τους συμφέροντα, οι απλοί άνθρωποι είχαν συγκινηθεί από τις συμφορές που προκαλούσε ο πόλεμος και η αβέβαιη προοπτική μιας ειρήνης στην οποία οι νικητές θα επέβαλαν τους δικούς τους όρους, αδιαφορώντας για τις ανάγκες των άλλων. Οι ηγετικοί κύκλοι των γειτονικών χωρών που δε συμμετείχαν στον πόλεμο έβλεπαν ως μια σοβαρή απειλή την αλληλεγγύη που επικρατούσε μεταξύ λαών διαφορετικών θρησκευτικών δογμάτων, ειδικά μεταξύ των σλαβικών εθνών, και ως τέτοια συνέχισαν να τη βλέπουν πολλά χρόνια μετά το πέρας των πολέμων.

Οι πηγές που παρατίθενται στο παρόν κεφάλαιο επιχειρούν να ανασυνθέσουν τις στάσεις των βαλκανικών λαών, που διαβιούσαν σε διαφορετικά πολιτικά καθεστώτα, προς τους Βαλκανικούς Πολέμους. Οι στάσεις αυτές κυμαίνονταν από την πλήρη ανάμειξη, που έφτανε μέχρι το σημείο σχηματισμού σωματών εθελοντών, έως τη σχετική αδιαφορία ακόμα και τη χιουμοριστική αντιμετώπιση του θέματος. Παράλληλα, οι φυσικές αυτές αντιδράσεις συνυπήρχαν με μακρόπνοα, αλληλοσυγκρουόμενα πολιτικά σχέδια.

I. Οι βαλκανικές επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Διαφορετικές ήταν οι προσδοκίες των λαών των βαλκανικών επαρχιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τους Βαλκανικούς Πολέμους. Ορισμένοι κατατάχθηκαν στον οθωμανικό στρατό ελπίζοντας να καταστρέψουν τους εχθρούς της Αυτοκρατορίας και να τη διατηρήσουν ακέραια, ενώ άλλοι πολέμησαν προς όφελος των δικών τους εθνών - κρατών.

ALBANIA. Η Αλβανία δεν κράτησε μια ενιαία στάση απέναντι στις εμπόλεμες πλευρές, καθώς είχε λάβει εγγυήσεις για μια περιορισμένη αυτονομία λίγο πριν το ξέσπασμα των Βαλκανικών Πολέμων. Κύριος στόχος της ήταν να διασφαλίσει και – εάν ήταν δυνατό – να επεκτείνει την αυτονομία σε όλες τις περιοχές που θεωρούσε ότι αποτελούσαν αλβανικά εδάφη. Αυτός ο στόχος μπορούσε να επιτευχθεί, μόνο εάν συνεργούσε με το μέρος των νικητών και εάν εξασφάλιζε την υποστήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων. Οι ήττες των Οθωμανών στη διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου ανάγκασαν τους Αλβανούς να εγκαταλείψουν το αίτημα της αυτονομίας, που παραδοσιακά απαιτούσαν, και να επιχειρήσουν να κατακτήσουν την πλήρη ανεξαρτησία τους. Ωστόσο, τα αντικρουόμενα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων ανάγκασαν τη νέα Αλβανία να διάγει για αρκετά χρόνια έναν επικίνδυνο βίο εν μέσω διπλωματικών δολοπλοκιών και ένοπλων συρράξεων.

Δ-1. Οι αποφάσεις για τη στάση που έπρεπε να κρατήσουν οι Αλβανοί σε περίπτωση Βαλκανικού Πολέμου – Σκόπια, 14 Οκτωβρίου 1912

Το παράρτημα της Επιτροπής «Σωτηρία» στα Σκόπια και η «Μαύρη Εταιρεία» πραγματοποίησαν μια επείγουσα συνεδρίαση με θέμα: Ο επερχόμενος πόλεμος με την Τουρκία. Με ποιον τρόπο θα σώσουμε την Αλβανία;

Λήφθηκαν οι εξής αποφάσεις:

1. Να σταλεί διακήρυξη προς τις Μεγάλες Δυνάμεις
2. Να σχηματιστεί μια ομάδα αντιπροσώπων, στόχος της οποίας θα είναι η ρήξη της συμφωνίας της ορεινής Σκόδρας με το Μαυροβούνιο.
3. Η αντιπροσωπεία αυτή θα έχει την αρμοδιότητα να ενώσει τις αλβανικές περιοχές, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος διαμελισμού της χώρας.

Η διακήρυξη που υπογράφηκε στις 16.10.1912 από τη «Μαύρη Εταιρεία» υποστήριζε τα εξής: Η «Μαύρη Εταιρεία», ως αντιπρόσωπος του αλβανικού λαού, έχει την τιμή να σας πληροφορήσει ότι ο αλβανικός λαός δεν πολεμά για να επιβάλει την τουρκική κυριαρχία στα Βαλκάνια, αλλά για να κατακτήσει το σύνολο της αλβανικής επικράτειας. Επομένως, όποια κι αν είναι η έκβαση του πολέμου, οι Αλβανοί δε θα δεχθούν ποτέ καμιά άλλη μορφή διοίκησης για τα τέσσερα βιλαέτια παρά μόνο τη διοίκηση από μία και μόνο κυβέρνηση.

Akte të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, σ. 255-256.

Η «Μαύρη Εταιρεία για τη Σωτηρία» (1911-1912) ήταν μια αλβανική επαναστατική και εθνικιστική εταιρεία, η οποία δραστηριοποιούνταν σε πολλές πόλεις, όπως η Βλόρα (Αυλώνα), το Αργυρόκαστρο, η Κορυτσά, το Μοναστήρι, τα Σκόπια κ.λπ. Πρωταρχικός στόχος της οργάνωσης ήταν η ένωση των βιλαετιών της Σκόδρας, του Κοσόβου, του Μοναστηρίου και των Ιωαννίνων σε μια ενιαία και αυτόνομη πολιτική οντότητα με αλβανική διοίκηση και κοινοβούλιο. Οι απόψεις της εταιρείας ήταν ριζοσπαστικές και θεωρούσε τις ένοπλες εξεγέρσεις μέσο για την επίτευξη των στόχων της. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οργάνωση και το συντονισμό των αλβανικών εξεγέρσεων των ετών 1911-1912 εναντίον της οθωμανικής εξουσίας. Διατηρούσε επίσης επαφές με αλβανικές πατριωτικές εταιρείες του εξωτερικού.

Δ-2. Ο Χέρμπερτ Άνταμς Γκίμπονς, ένας νεαρός φοιτητής της ιστορίας που ταξίδεψε στα Βαλκάνια υπηρετώντας στον Ερυθρό Σταυρό στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, περιγράφει την υπεράσπιση της Σκόδρας από τους Αλβανούς

Η Σκόδρα ήταν περικυκλωμένη, αλλά οι Μαυροβούνιοι που είχαν καταφέρει να ρίξουν στη μάχη σχεδόν τριάντα χιλιάδες άνδρες, αναγκάστηκαν να είναι σε εγρήγορση ολόκληρο το διάστημα του χειμώνα. Το μεγάλο οχυρό του Ταραμπός, ενός ψηλού βουνού, το οποίο δέσποζε πάνω από την πόλη της Σκόδρας και το κατώτερο άκρο της λίμνης, ήταν εξαιρετικά ισχυρό για τις δυνάμεις τους και το πυροβολικό τους. Μέσα στην πόλη της Σκόδρας, ήταν οι Αλβανοί και όχι οι Τούρκοι, που μαχόμενοι για τη σωτηρία της εθνικής τους ζωής, είχαν οργανώσει και συντηρήσει μια θαυμάσια και παρατεταμένη αντίσταση.

Gibbons, σ.274-275.

Γιατί οι Αλβανοί υποστήριζαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία στις αρχές του πολέμου; Πολεμούσαν για το σουλτάνο στην Κωνσταντινούπολη ή για την επίτευξη των εθνικών τους στόχων; Ποια ήταν τα θετικά και ποια τα αρνητικά σημεία μιας τέτοιας πολιτικής;

Δ-3. Τηλεγράφημα του αρχηγείου της Αλβανικής Προσωρινής Κυβέρνησης προς τους υπουργούς Εξωτερικών του Μαυροβουνίου, της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας, 29 Νοεμβρίου 1912

Θα ήθελα να πληροφορήσω τις Εξοχότητές σας για ένα αξιοσημείωτο συμβάν που απασχολεί τον εθνικό βίο των Αλβανών.

Αντιπρόσωποι από όλες τις αλβανικές περιοχές, διαφορετικών θρησκευτικών δογμάτων, συγκεντρώθηκαν χθες στην πόλη της Βλόρας και σχημάτισαν Εθνοσυνέλευση, η οποία κήρυξε την ανεξαρτησία της Αλβανίας και εξέλεξε Προσωρινή Κυβέρνηση. Οι Αλβανοί αισθάνονται ευτυχείς που συμμετέχουν στην οικογένεια των ελεύθερων εθνών της Ανατολικής Ευρώπης, καθώς η μόνη τους επιθυμία είναι να ζουν ειρηνικά με τους γειτονικούς λαούς. Ελπίζουμε ότι αυτή η αλλαγή στον εθνικό μας βίο και η Προσωρινή Κυβέρνηση θα αναγνωριστούν από τις

Κυβερνήσεις των Υψηλοτήτων σας, ότι θα σταματήσει κάθε εχθροπραξία από τους στρατούς σας μέσα στην εθνική μας επικράτεια και ότι όλα τα αλβανικά εδάφη που σήμερα βρίσκονται υπό την κατοχή των συμμαχικών στρατών θα γίνουν και πάλι ελεύθερα.

Qeveria e Perkohëshme e Vlorës..., σ. 42-43.

► **Εικ. 48. Εγκαταλείποντας τη Σκόδρα: μια Μαυροβούνια μάνα με το γιο της μπροστά στον τάφο του πατέρα, Μάιος 1913**

L' Illustration, Ιανουάριος-Δεκέμβριος 1913, σ. 449.

Παρατηρήστε προσεκτικά τη φωτογραφία. Πιστεύετε πως πρόκειται για αληθινή σκηνή ή έχει σκηνοθετηθεί ειδικά για το φωτογραφικό φακό;

► **Εικ. 49. Εξεγερμένοι Αλβανοί από τη Μίρνιττα ετοιμάζονται να πάρουν μέρος στον πόλεμο εναντίον του τουρκικού στρατού, 1912 (πριν από τον Βαλκανικό Πόλεμο)**

Gjurme te Historise Kombetare ne Fototeken e Shkodres, σ. 127.

Δ-4. Επίσημη επιστολή του προξένου της Αυστροουγγαρίας προς το Υπουργείο Εξωτερικών της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας, Αυλώνα, 30 Νοεμβρίου 1912

Στη διάρκεια της συνομιλίας μας με τον Ισμαήλ Κεμάλ Μπέη⁵², στο προξενείο μας σήμερα, με την παρουσία επίσης του ιταλού συναδέλφου μου, ο Ισμαήλ Κεμάλ μας διαβεβαίωσε ότι ήταν ικανοποιημένος από τους μέχρι τώρα διοικητικούς χειρισμούς. Η δικαιοδοσία του στις ελεύθερες περιοχές της χώρας είχε αναγνωριστεί. Επιπλέον, τα τουρκικά στρατεύματα και οι στρατηγοί αυτών των περιοχών είχαν κρατήσει αυστηρά ουδέτερη στάση. [...]

Τα πολυάριθμα στρατεύματα της δυτικής τουρκικής στρατιάς διοικούνται στο Λούσνιε από τον Μαχμούτ Πασά, στην Κέρκυρα από τον Σαϊντ Πασά, στο Μπεράτ από το Ξαβίντ Πασά, στο Λεσκοβίκι από τον Αλί

⁵² Ο Ισμαήλ Κεμάλ Μπέης (1844-1919) γεννήθηκε στη Αυλώνα από εύπορη οικογένεια. Ολοκλήρωσε τις βασικές του σπουδές στη γενέθλια πόλη του και στη συνέχεια φοίτησε στη Ζωσιμαία Σχολή των Ιωαννίνων. Το 1859 μετακόμισε με την οικογένειά του στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί ξεκίνησε μια εξέχουσα σταδιοδρομία στην οθωμανική διοίκηση, όπου και παρέμεινε, προκειμένου να συνεισφέρει ουσιαστικά στην επίτευξη της αλβανικής ανεξαρτησίας. Συμμετείχε ενεργά στο κίνημα των Νεοτούρκων, αλλά αντιτάχθηκε στην αυταρχική πολιτική που αργότερα εφάρμοσαν. Παρά τις αντιδράσεις των Νεοτούρκων ενάντια στην υποψηφιότητά του, το Δεκέμβριο του 1908 εκλέχθηκε μέλος του οθωμανικού κοινοβουλίου εκπροσωπώντας το σαντζάκι του Μπεράτ. Μετά την έκρηξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου, μαζί με μια ομάδα αλβανών πατριωτών, ο Ισμαήλ Κεμάλ οργάνωσε πολλές συναντήσεις με Αλβανούς της διασποράς προκειμένου να συζητήσουν το αλβανικό ζήτημα. Έκανε ευρέως γνωστές τις απόψεις του για το μέλλον της Αλβανίας μέσα από πολλά άρθρα και συνεντεύξεις που έδωσε σε ξένες εφημερίδες. Επέστρεψε στην Αλβανία στις 19 Νοεμβρίου και μετά την οργάνωση μιας συνεδρίασης αντιπροσώπων από όλες τις περιοχές που κατοικούσαν Αλβανοί, στις 28 Νοεμβρίου του 1912 διακήρυξε την ανεξαρτησία της Αλβανίας από την τουρκική εξουσία και έγινε ο πρώτος αλβανός πρωθυπουργός. Το 1914 η κυβέρνησή του παραιτήθηκε και οι ευρωπαϊκές δυνάμεις εγκατέστησαν έναν ευρωπαϊό πρίγκιπα, ως βασιλιά της Αλβανίας. Ο Ισμαήλ Κεμάλ πέθανε το 1919 στην Ιταλία και τάφηκε στη γενέθλια πόλη του, Αυλώνα.

Ριζά Πασά. Τα στρατεύματα αυτά έχουν άσχημο ηθικό, είναι κουρασμένα και χωρίς επαρκή εξοπλισμό.

Ismail Qemal and Documents, σ. 246.

Ποια ήταν η κατάσταση στα αλβανικά εδάφη στο τέλος του πολέμου; Γιατί η Προσωρινή Κυβέρνηση επιχειρούσε να αναπτύξει καλές σχέσεις με τους Βαλκάνιους Συμμάχους; Υπήρχαν αλληλοσυγκρούμενα συμφέροντα στα αιτήματα των Αλβανών, των Σέρβων, των Βουλγάρων και των Ελλήνων;

Δ-5. Οι κίνδυνοι της οριοθέτησης της Αλβανίας για την ευρωπαϊκή ειρήνη – μια γαλλική προσέγγιση

Οι επιπτώσεις του αλβανικού ζητήματος στην Ευρώπη
Με ποιον τρόπο μπορεί η οριοθέτηση της Αλβανίας να αποτελέσει σήμερα απειλή για την ευρωπαϊκή ειρήνη; Ένας τέτοιος κίνδυνος πηγάζει από μια απλή αιτία. Η Αυστροουγγαρία, η οποία δεν πήρε μέρος στον πόλεμο, δεν έχει στην πραγματικότητα δικαίωμα να επέμβει στη διαδικασία του μοιράσματος της ευρωπαϊκής Τουρκίας μεταξύ των Συμμάχων, οι οποίοι ανέλαβαν το κόστος της επίθεσης και τις τεράστιες θυσίες που έπρεπε να κάνουν, τόσο σε επίπεδο οικο-

νομικό όσο και σε επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού. Ωστόσο, το σχέδιο συγκρότησης της Αλβανίας που παρουσίασε η κυβέρνηση της Βιέννης αποσκοπεί μόνο στο να στερήσει από τους Μαυροβούνιους, τους Σέρβους και τους Έλληνες τους κύριους καρπούς της νίκης τους. Οι Μεγάλες Δυνάμεις έχουν ήδη παραχωρήσει πολλά στην Αυστροουγγαρία εγκρίνοντας την αρχή της αυτονομίας της Αλβανίας, είναι ωστόσο προφανές ότι μια τέτοια Αλβανία θα έπρεπε να έχει περιορισμένο μέγεθος, προκειμένου να συμβιβαστούν οι επιθυμίες της Αυστρίας με τα δικαιώματα των νικηφόρων Βαλκάνιων Συμμάχων.

Ωστόσο, εάν η Γερμανία και η Ιταλία υποστηρίζουν τις φιλοδοξίες της Αυστρίας, οι Βαλκάνιοι Σύμμαχοι έχουν την ουδέτερη υποστήριξη των δυνάμεων της Τριπλής Αντάντ, το δόγμα της οποίας διακηρύχθηκε στις 9 Νοεμβρίου του 1912 από τον κ. Άσκουιθ, τον βρετανό πρωθυπουργό. Ο τελευταίος δήλωσε στη διάρκεια της συνεστίασης του λόρδου δημάρχου: «Οι νικητές δε θα πρέπει να στερηθούν τίποτα μετά από μια τόσο ακριβή νίκη». Συνεπώς, οι δύο σημαντικές, πολιτικές ευρωπαϊκές ομάδες αγωνίζονται να υπερισχύσουν η μία της άλλης στο αλβανικό ζήτημα.

André Chéradame, L'illustration, 3650, 8 Φεβρουαρίου 1913, σ. 115.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ. Η κατάσταση στη Μακεδονία⁵³ ήταν πολύ πιο σύνθετη από ό,τι στην Αλβανία. Ενώ πολλές πληθυσμιακές ομάδες αναζητούσαν την ευκαιρία να ενωθούν με τα γειτονικά έθνη-κράτη, πολιτικοί κύκλοι της διασποράς είχαν και πάλι ανασύρει την ιδέα της αυτονομίας, όπως αυτή οριζόταν στο άρθρο 23 της Συνθήκης του Βερολίνου του 1878.

Δ-6. Μνημόνιο μιας ομάδας σλαβομακεδόνων διανοούμενων που ζούσαν στην Αγία Πετρούπολη, με ημερομηνία 7 Ιουλίου 1913 και παραλήπτη «τις Κυβερνήσεις και τις κοινωνίες των σύμμαχων βαλκανικών κρατών»

[...] Στο όνομα του φυσικού νόμου, στο όνομα της ιστορίας, στο όνομα ενός αγαθού σκοπού, Σας ικετεύουμε, αδελφοί, να δεχθείτε να πληροφορηθείτε τα ακόλουθα:

Η Μακεδονία κατοικείται από έναν ομοιογενή σλαβικό λαό, που έχει τη δική του ιστορία, το δικό του τρόπο ζωής, είχε το δικό του κράτος στο παρελθόν,

τα δικά του ιδεώδη κι επομένως, έχει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.

Η Μακεδονία πρέπει να γίνει ανεξάρτητο κράτος με τα δικά της εθνογραφικά, γεωγραφικά και πολιτισμικά-ιστορικά σύνορα, με μια κυβέρνηση που να λογοδοτεί απέναντι σε μια Εθνοσυνέλευση.

Το μακεδονικό κράτος πρέπει να αποτελεί μια ξεχωριστή και ισότιμη μονάδα μέσα σε μια βαλκανική ένωση με κοινά τελωνειακά σύνορα.

Ως προς τα εκκλησιαστικά ζητήματα, είναι αναγκαίο να επανιδρυθεί στη Μακεδονία η παλαιά αυτοκέφαλη εκκλησία της Οχρίδας, η οποία θα εγκαθίδρυε τις κανονικές της σχέσεις με τις άλλες ορθόδοξες εκ-

53 Με όποιον τρόπο κι αν την προσδιορίσουμε: βλ. πίνακα 13.

κλησίες: την ελληνική, τη ρωσική, τη βουλγαρική, τη σερβική, τη ρουμανική και τη συρο-αραβική.

Προκειμένου να πραγματοποιηθεί μια καλύτερη εσωτερική διευθέτηση του μακεδονικού κράτους, θα πρέπει να συγκροτηθεί, το συντομότερο δυνατό, στη Θεσσαλονίκη ένα γενικό αντιπροσωπευτικό σώμα (Συνταγματική Εθνοσυνέλευση) με την προκήρυξη γενικών εκλογών, οι οποίες θα διεξαχθούν υπό την προστασία των άλλων χωρών.

Αδελφοί σύμμαχοι – απελευθερωτές! Ελπίζουμε ότι τα λόγια μας θα βρουν το δρόμο τους στην καρδιά και στο μυαλό σας και ότι Εσείς, ακολουθώντας το παράδειγμα της γενναιόδωρης Ρωσίας και υπολογίζοντας τα μελλοντικά σας συμφέροντα, θα υποστηρίξετε την άμεση δημιουργία ενός ανεξάρτητου μακεδονικού κράτους, μέσω του οποίου Εσείς θα διατηρήσετε τη μεταξύ σας ειρήνη και αρμονία. Όσο συντομότερα τόσο το καλύτερο για όλους μας. Μια τέτοια λύση πηγάζει από την πραγμάτωση της μεγάλης σλαβο-ελληνικής ιδέας για μια βαλκανική συμμαχία και μια τέτοια λύση απαιτούν από εσάς τα συμφέροντα του παγκόσμιου πολιτισμού και η δικαιοσύνη.

Υπογράφεται από τους : Ντιμιτάρ Τσουπόβσκι (πιθανός συντάκτης), Γκίόργκι Α. Γκεόργκοφ, Γκ.Κ. Κονσταντίνοβιτς, Νάσε Ντ. Ντίμοφ, Ι.Γκ. Γκεόργκοφ.

Odbrani tekstovi za istorijata na makeonskiot narod,
σ. 810-812.

; Ποιες είναι οι βασικές πολιτικές ιδέες που περιέχει το κείμενο;

Γιατί νομίζετε ότι γίνεται αναφορά στη «γενναιόδωρη Ρωσία»;

Συγκρίνετε με τα κείμενα Β-4, Β-5 και Β-6: προσπαθήστε να κατανοήσετε πώς νοείται η «Βαλκανική Ένωση» σε κάθε μια από τις τέσσερις περιπτώσεις.

Δ-7. Γάλλος δημοσιογράφος αμφισβητεί την ιδέα μιας αυτόνομης Μακεδονίας, Αύγουστος 1912

Έχουμε σκοπό να προχωρήσουμε τις διαδικασίες προς την κατεύθυνση της αυτονομής της Μακεδονίας; Η ιδέα μιας Μακεδονίας για τους Μακεδόνες προωθήθηκε τα τελευταία χρόνια και τείνει να αντικαταστήσει την πολύ πιο επικίνδυνη ιδέα του διαμελισμού της Μακεδονίας μεταξύ των διάφορων βαλκανικών χωρών. Ωστόσο, οι αναταραχές που βα-

σανίζουν συνέχεια την επαρχία φαίνεται πως πηγάζουν από ένα βουλγαρικό μάλλον κίνημα παρά από ένα μακεδονικό. Υπό αυτούς τους όρους, θα ήταν δύσκολο να προωθηθεί η αυτονομία της Μακεδονίας χωρίς να ευνοηθεί σημαντικά η βουλγαρική μερίδα εις βάρος των άλλων εθνικοτήτων. Μια τέτοια εξέλιξη θα προκαλούσε σίγουρα απέλπιδες αντιδράσεις στην καρδιά της Μακεδονίας. Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι Έλληνες και οι Κουτσόβλαχοι (Ρουμάνοι) της Μακεδονίας ευνοούν το υπάρχον *status quo*, φοβούμενοι την κυριαρχία του σλαβικού στοιχείου. [...] Στις παρούσες συνθήκες, ένας βαλκανικός πόλεμος θα αποτελούσε σημαντικό κίνδυνο για την Ευρώπη. Η Ευρώπη θα έπρεπε να προσπαθήσει να αποφύγει αυτόν τον κίνδυνο με κάθε μέσο που διαθέτει. Τίποτα δε θα ήταν πιο θεμιτό.

Albéric Cahuet, «La situation en Turquie et la proposition Berchtold», *L'Illustration*, 3626, 24 Αυγούστου 1912, σ. 123.

► Εικ. 50. Έλληνες και σέρβοι διπλωμάτες και αντιπρόσωποι του στρατού στο όρος Καϊμακτσαλάν συζητούν για τον καθορισμό των συνόρων στη Μακεδονία

; Γενικές ερωτήσεις υποκεφαλαίου I

Ποια είναι τα κοινά χαρακτηριστικά των προσδοκιών των πολιτικών κύκλων στην Αλβανία και στη Μακεδονία μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων; Παρατηρείτε κοινά στοιχεία με τις προσδοκίες άλλων βαλκανικών εθνών και ποια είναι αυτά; Να εντοπίσετε τα σημεία στα οποία διαφοροποιούνται αυτές οι προσδοκίες και να επιχειρήσετε να εξακριβώσετε την «καλύτερη λύση».

II. Τα βαλκανικά εδάφη της Αυστροουγγαρίας

Οι βαλκανικές επαρχίες της Αυστροουγγαρίας έπρεπε να ακολουθήσουν την επίσημη γραμμή της ουδετερότητας που είχε διακηρυχθεί στη Βιέννη. Για πολλούς όμως λόγους, ο πληθυσμός των περιοχών αυτών ένιωθε ότι ο πόλεμος τον αφορούσε πολύ περισσότερο από ό,τι το υπουργικό συμβούλιο.

ΣΛΟΒΕΝΙΑ. Οι Σλοβένοι έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για τους Βαλκανικούς Πολέμους και φαινόταν καθαρά η δυνατή τους συμπάθεια προς τα νοτιοσλαβικά έθνη. Ο πόλεμος παρουσιάστηκε ως ο πόλεμος των καταπιεσμένων εθνών ενάντια στην τουρκική ηγεμονία, ως πολιτισμικός και θρησκευτικός πόλεμος (η χριστιανοσύνη ενάντια στο Ισλάμ) και επίσης, ως ο πόλεμος για την ένωση των νοτιοσλαβικών εθνών. Βέβαια, η πολιτική των σλοβενικών πολιτικών κομμάτων δεν ήταν προσανατολισμένη προς την αναζήτηση τρόπων για την επίλυση του σλοβενικού εθνικού ζητήματος έξω από τα σύνορα της Αυστροουγγαρίας. Όλα ωστόσο τα κόμματα μοιράζονταν την πεποίθηση ότι η απελευθέρωση των νοτιοσλαβικών εθνών θα ενδυνάμωνε τη θέση των σλαβικών εθνών εντός των ορίων της Αυστροουγγρικής μοναρχίας.

Δ-8. «Πόλεμος στα Βαλκάνια 1912/13»: το βιβλίο που κυκλοφόρησε το 1914 αναλύει σε βάθος τις σχέσεις μεταξύ των εμπόλεμων εθνών, τις αιτίες και τις συνέπειες του πολέμου

Πριν από τον πόλεμο – οι αιτίες του πολέμου

... η διέξοδος της Σερβίας προς τη θάλασσα

Είναι φανερό ότι η Σερβία δε θα μπορούσε να αναπτυχθεί μέσα σε τέτοια σύνορα. Μόνο εάν η Σερβία μπορούσε να μετατοπίσει την Παλαιά Σερβία, από το σημείο που είχε τη συντομότερη πρόσβαση στις ακτές της Αδριατικής μέσω της κοιλάδας του ποταμού Ντρίνα (Δρείνου), στα λιμάνια του Αγ. Ιβάν, του Λιες και του Ντρατς, μόνο τότε θα υπήρχαν οι κατάλληλες συνθήκες για την ομαλοποίηση του βίου της και την οικονομική της ανάπτυξη. [...]

... η απελευθέρωση των Μακεδόνων από τη Βουλγαρία

Τώρα, που οι μακάριοι αδελφοί τους στα Βαλκάνια προχώρησαν σε πόλεμο για να απελευθερωθούν από τη φοβερή σκλαβιά, τώρα μόνο ξεσηκώθηκαν κι οι Μακεδόνες. Ξέχασαν τις κομματικές διαφορές και αγκάλιασαν ο ένας τον άλλο με αδελφικό πνεύμα, καθώς μάχονται όλοι για την πατρίδα τους. Ορισμένοι κατατάχθηκαν στο βουλγαρικό στρατό ως εθελοντές, άλλοι ανέβηκαν στα βουνά. Πολεμούσαν και οι δυο για την ελευθερία, την οποία επιθυμούσαν εδώ και τόσο καιρό και για την οποία είχαν ήδη χύσει τόσο αίμα. Ξεσηκώθηκαν για να εκδικηθούν για τα αμέτρητα λάθη και τις

κτηνωδίες που είχαν διαπραχθεί εις βάρος τους, να εκδικηθούν για τους πατεράδες και τις μανάδες τους, τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Αυτή τη φορά, δεν αποσύρθηκαν στα βουνά για να κρυφτούν από τους Τούρκους, σαηνεύτηκαν από το λαμπρό φέγγος, που αναγγέλλει μια νέα, ελεύθερη ζωή στην πατρίδα. Τώρα πια έφτασε γι' αυτούς η μεγάλη ημέρα. [...]

... η Ελλάδα διεκδικεί την Κρήτη

Η αιτία που παρακίνησε τους Έλληνες να ενωθούν με τα βαλκανικά κράτη σε έναν πόλεμο ενάντια στην Τουρκία ήταν η νήσος της Κρήτης. [...]

Βέβαια, η Ελλάδα είχε και άλλους λόγους που επιθυμούσε την επίθεση. Όπως οι Σλάβοι, έτσι και οι Έλληνες υπέφεραν πολύ κάτω από την τουρκική κυριαρχία. Ειδικά στην Ήπειρο, οι Τούρκοι και οι Αλβανοί προκαλούσαν ακατάπαυστα αιματοκυλίσματα. Ούτε και στα νησιά επικρατούσε ειρήνη· λίγο πριν από τον πόλεμο, μια άγρια εξέγερση είχε εκδηλωθεί στο νησί της Σάμου.

«Πόλεμος στα Βαλκάνια» (*Vojska na Balkani*), σ. 27, 42.

Ποιους θεωρούν οι Σλοβένοι ως τους κυριότερους λόγους για την έκρηξη των Βαλκανικών Πολέμων; Γνωρίζουν τα προβλήματα που υπάρχουν στα Βαλκάνια; Γιατί αναγνωρίζουν τα συμφέροντα των βαλκανικών εθνών-κρατών και δεν αναγνωρίζουν τα συμφέροντα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας;

Δ-9. Η σλοβενική άποψη για την κατάσταση στη Μακεδονία

Η διαμάχη για τη Μακεδονία

Οι Σλοβένοι είναι σίγουρα φίλοι των σλαβικών εθνών στα Βαλκάνια. Τρέφουν φιλικά αισθήματα για όλους. Γι' αυτό λοιπόν στενοχωριούνται πολύ που οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι βρίσκονται σε διαμάχη. Οι Σλοβένοι δεν παίρνουν το μέρος κανενός και φέρονται αμερόληπτα. Αυτό ωστόσο δε σημαίνει ότι είναι αδιάφοροι παρατηρητές της διαμάχης. Διότι γνωρίζουμε όλοι καλά ότι αυτό που διακυβεύεται εδώ δεν είναι το πεπρωμένο ανεξάρτητων εθνικών ομάδων, αλλά το πεπρωμένο των Βαλκανίων, το πεπρωμένο όλων των Νοτιοσλάβων και των Σλάβων γενικότερα. Κανένας Σλάβος δε θα σκεφτόταν να ρίξει λάδι στη φωτιά της διαμάχης. Ακόμα και οι Ρώσοι, ως οι αρχαιότεροι αδελφοί, αποφεύγουν να παρεμβαίνουν άμεσα στη σύγκρουση, ως διαιτητές. [...]

Ο «Ρωσικός κόσμος» (*Ruskoje Slovo*) προειδοποίησε με σαφήνεια τους Σέρβους – και έμμεσα επίσης τους Βουλγάρους – ότι σε περίπτωση (πολέμου), δε θα πρέπει να υπολογίζουν στη ρωσική υποστήριξη ούτε στη συμπάθεια των χωρών της Αντάντ. Δε θα πρέπει με κανένα τρόπο να επιτραπεί ένας νέος Βαλκανικός Πόλεμος. Οι Μεγάλες Δυνάμεις διαθέτουν τα ανα-

γκαία μέσα για να θέσουν τέλος σε αυτές τις ανόητες διαμάχες και στην αδιαλλαξία που επιδεικνύει η κάθε πλευρά. Ένα τέτοιο μέτρο είναι η αυτονομία της Μακεδονίας. Είναι ωστόσο σαφές πως θα προχωρήσουν σε ένα τέτοιο μέτρο μόνο σε ακραία περίπτωση, όταν αποδειχθούν αναποτελεσματικά όλα τα άλλα μέσα. Οι απόψεις που διατυπώνει η ρωσική εφημερίδα δεν είναι άγνωστες στον κόσμο. Έχει γίνει γνωστό σε μικρούς κύκλους των Βαλκανίων εδώ και μήνες ότι υπάρχει ένα κόμμα – ένα αρκετά σημαντικό κόμμα – το οποίο θα ήθελε να δει τη δημιουργία μιας αυτόνομης Μακεδονίας. Είναι το κόμμα των οπαδών της απόσχισης. Δρουν μυστικά και μπορούμε να καταλάβουμε για ποιο λόγο. Εάν ωστόσο καταφέρουν να κερδίσουν την υποστήριξη ενός τόσο ισχυρού ετέρου όπως η Ρωσία, αυτό μπορεί να τους δώσει μεγαλύτερο θάρρος, μπορούν σύντομα να βρουν περισσότερους υποστηρικτές και το μέλλον να τους χαμογελάσει απρόσμενα.

Slovenec, 122, 31 Μαΐου 1913.

Συγγραφέας του άρθρου είναι ο Αντόν Μπεζενσέκ, σλοβένος στενογράφος και μεταφραστής, ο οποίος ζούσε στη Σόφια. Η «Σλοβενική» (*Slovenec*) ήταν καθημερινή καθολική εφημερίδα.

ΚΡΟΑΤΙΑ. Καθώς βρισκόταν πλησιέστερα στα συμμαχικά βαλκανικά έθνη, η Κροατία είχε μια πιο άμεση και σαφή άποψη για τους Βαλκανικούς πολέμους. Εκτός από αναλύσεις, ορισμένοι Κροάτες κατέγραφαν και τις προσωπικές τους εντυπώσεις για τις εμπόλεμες χώρες σε εφημερίδες του Ζάγκρεμπ. Ταυτόχρονα, όλες οι απόψεις είχαν να αντιμετωπίσουν την κριτική των γελοιογραφιών.

Δ-10. Ο «Ορίζοντας» (*Obzor*), καθημερινή εφημερίδα του Ζάγκρεμπ, 10 Οκτωβρίου 1912

ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Οι βαλκανικές χώρες σίγουρα δεν μπαίνουν στον πόλεμο μόνο και μόνο για να κερδίσουν αυτές τις λίγες υποσχέσεις για μεταρρυθμίσεις στην Τουρκία, αλλά με την ελπίδα επίσης να πετύχουν την πλήρη αυτονομία των χριστιανικών επαρχιών ή τουλάχιστον να διευρύνουν την επικράτειά τους (...) Βέβαια, η τελική επιτυχία των βαλκανικών χωρών εξαρτάται από την πολεμική τους ετοιμότητα και από την κατανόηση και την εκπλήρωση των αμοιβαίων συμφερόντων τους. Εάν αυτή η Συμμαχία στηρίζεται σε σταθερές βάσεις, η επιτυχία είναι σίγουρη· θα καταφέρουν να

αντιπαρατεθούν σε όλες τις εξωτερικές επιθέσεις ως σύνολο, ως μια νέα εξουσία.

Ο «Ορίζων», ο οποίος εκδίδετο την περίοδο 1860-1941, ήταν μια από τις πιο πολυδιαβασμένες καθημερινές εφημερίδες στο Ζάγκρεμπ. Όταν ξέσπασαν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, εκδότης ήταν ο Σλάβκο Βοντβάρκα.

Ποια στάση κρατά η κροατική κοινή γνώμη απέναντι στη βαλκανική συμμαχία και ποια απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, σύμφωνα με το παραπάνω κείμενο;

► Εικ. 51. Κροατική γελοιογραφία, 1912

🔑 **Μετάφραση:** «Μαμά, μαμά, κηρύχθηκε ο πόλεμος!»
 - «Τώρα θα σου δείξω εγώ τι σημαίνει πραγματικός πόλεμος!»

❓ **Γιατί** μια μερίδα Κροατών δείχνει τόσο ενθουσιασμό στο άκουσμα της κήρυξης του Βαλκανικού Πολέμου;
 Αντανακλάται στις παραπάνω πηγές η επίσημη στάση ουδετερότητας της Αυστροουγγαρίας;
 Ποιες διαφορές και ομοιότητες διακρίνετε στη στάση των Κροατών και των Σλοβένων;

«Τσουκνίδα» (Koprive), σατιρικό περιοδικό, 1912.

ΒΟΣΝΙΑ – ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ. Ως νέα επαρχία της Αυστροουγγαρίας από το 1908 και ως μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επί αιώνες, αποτέλεσε μια πολύ ιδιαίτερη περίπτωση κατά την περίοδο κήρυξης των Βαλκανικών πολέμων. Η προσωρινή κυβέρνηση έπρεπε να εξασφαλίσει την ουδετερότητα, ο πληθυσμός ωστόσο δεν έδειχνε την ίδια αυτοσυγκράτηση.

Δ-11. Οι επαρχιακές αψβουργικές αρχές εφαρμόζουν ειδικά μέτρα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Από την αρχή των Βαλκανικών Πολέμων ο επικεφαλής της κροατικής κυβέρνησης [στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη], Όσκαρ Ποτσιόρεκ, έκανε πολλά στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη έχοντας ως στόχο την προετοιμασία της για πόλεμο εναντίον της Σερβίας και του Μαυροβουνίου. Εκείνος προσωπικά επιθυμούσε πολύ έναν τέτοιο πόλεμο, από κοινού με τον υπουργό πολέμου της Αυστροουγγαρίας. Έτσι, περίμεναν απλά την κατάλληλη ευκαιρία. Δόθηκαν στον Ποτσιόρεκ διευρυμένες στρατιωτικές αρμοδιότητες και προάχθηκε σε στρατιωτικό επιθεωρητή και γενικό διοικητή. Ξεκίνησε έτσι η επιστράτευση των κληρωτών. Ακόμα και πριν από

την κήρυξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου, ο Ποτσιόρεκ είχε προετοιμάσει την εισαγωγή των λεγόμενων ειδικών μέτρων για τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, προκειμένου να διασφαλίσει τα νώτα του σε περίπτωση πολέμου εναντίον της Σερβίας. Η κρίση του Σκαντάρ του έδωσε ένα καλό πρόσχημα να θέσει σε εφαρμογή αυτό το ειδικό καθεστώς στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, σε συνεννόηση με τον υπουργό οικονομικών Μπιλίνσκι και τον υπουργό εξωτερικών υποθέσεων Μπέρτολντ. Την 1^η Μαΐου ο αυτοκράτορας ενέκρινε την πράξη αυτή και αμέσως, στις 3 Μαΐου 1913, τοιχοκολλήθηκαν παντού στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη αφίσες με πληροφορίες για την εφαρμογή αυτών των ειδικών μέτρων. Στο πλαίσιο των ειδικών μέτρων, περιορίστηκαν ή καταργήθηκαν κάποιες ελευθερίες των πολιτών: αναστάλθηκε η ισχύς κάποιων άρθρων του βοσνιακού συντάγματος, περιο-

ρίστηκε η ελευθερία των μετακινήσεων και η ελευθερία του τύπου. Αυτή η νέα κατάσταση πραγμάτων είχε αρνητικές επιπτώσεις στο σύνολο του πληθυσμού της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

Madzar, σ. 64-65.

3 Τι είδους μέτρα εφάρμοσαν οι αψβουργικές αρχές στην περίπτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης; Τα μέτρα αυτά υπήρξαν άμεση απόρροια της κήρυξης των Βαλκανικών Πολέμων ή είχαν και απώτερους στόχους; Γιατί ο πληθυσμός της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ήταν αρνητικά διακείμενος απέναντι στην κρατική πολιτική;

Δ-12. Περιορισμός του εθελοντικού κινήματος στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Αφού οι τριακόσιοι στρατιώτες που πήγαιναν να καταταγούν εθελοντικά στον τουρκικό στρατό τον Οκτώβριο του 1912 ξεπροβοδίστηκαν, η δημόσια διαδήλωση του εθελοντισμού κηρύχθηκε παράνομη. Με αυτήν την αφορμή, μια ομάδα αποτελούμενη από κάποιες χιλιάδες μουσουλμάνους διαδηλωτές, από κοινού με τους εθελοντές, παρήλασαν με πράσινες σημαίες μέχρι το σιδηροδρομικό σταθμό. Το υπουργείο διαμαρτυρήθηκε ενάντια σε αυτή τη δημόσια υποστήριξη της μιας εμπόλεμης πλευράς. Αμέσως στάλθηκε διαταγή στις τοπικές αρχές, η οποία ανακοίνωνε ότι είχε ήδη απαγορευθεί από τη 14^η Οκτωβρίου η συγκέντρωση εθελοντών. Έκτοτε, οι εθελοντές διέσχισαν παράνομα τα σύνορα.

Ekmecic, σ. 416.

Δ-13. Σέρβοι εθελοντές στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Δεν ήταν απλό να γίνει κανείς μέλος των εθελοντικών σωμάτων, ειδικά όταν επρόκειτο για ειδικά σώματα. Τα κριτήρια για τη συμμετοχή στα σώματα που διοικούσαν οι διοικητές Βόγισλαβ Τανκόσιτς και Βουκ Πόποβιτς ήταν πολύ συγκεκριμένα, πολλοί ωστόσο Σέρβοι ήθελαν να συμμετάσχουν στα σώματα αυτά. Παρ'όλα αυτά μόνο ψηλοί άνδρες γίνονταν δεκτοί. Έτσι, μπροστά από το στρατηγείο του Τανκόσιτς διαδραματιζόνταν πολλές χαρωπές και θλιβερές σκηνές. Ευτυχής ήταν εκείνος που γινόταν δεκτός, και δυστυχείς, συχνά μέχρι δακρύων, ήταν αυτοί που απορρίπτονταν για διάφορους λόγους, κυρίως εξαιτίας της ηλικίας τους ή της φυσικής τους κατάστασης. Μεταξύ μιας ομάδας ανδρών που είχε απορριφθεί από τον διοικητή Τανκόσιτς, ήταν ένα κοντό, μελαψό αγόρι. Το όνομά του ήταν Γαβρίλο Πρίντσιπ.

Micevic, σ. 15-16.

3 Γιατί νομίζετε ότι νεαροί άνδρες θέλουν να πάρουν μέρος ως εθελοντές σε έναν πόλεμο, στον οποίο δε συμμετέχει το κράτος τους; Να συγκρίνετε τις συνθήκες που περιγράφονται με το εθελοντικό κίνημα που έλαβε χώρα στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Γνωρίζετε περιπτώσεις νεαρών ανδρών που πήγαν εθελοντές σε έναν πόλεμο ορμώμενοι από κίνητρα άλλα εκτός των εθνικών (π.χ. από τη δυτική Ευρώπη στις βαλκανικές χώρες);

Σ **Γενικές ερωτήσεις υποκεφαλαίου Β**

Γιατί ορισμένοι από τις βαλκανικές επαρχίες της Αυστροουγγαρίας επιθυμούσαν να λάβουν μέρος στους βαλκανικούς πολέμους, ενώ άλλοι απλά παρακολουθούσαν τις εξελίξεις ως θεατές;

Ποιο από τα δύο νομίζετε ότι υπερισχύει: το αίσθημα ότι ανήκουν σε μια κοινότητα ή το αίσθημα της νομιμότητας στους νόμους της χώρας στην οποία ζουν;

Μπορούμε να συγκρίνουμε το αίσθημα αυτό με το αίσθημα των ανθρώπων που ζουν στις βαλκανικές επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή στα βαλκανικά έθνη-κράτη;

Σ **Γενικές ερωτήσεις κεφαλαίου Δ**

Ποιοι ήταν οι κύριοι παράγοντες που διαμόρφωσαν τη βαλκανική κοινή γνώμη στις αρχές των Βαλκανικών Πολέμων;

Πιστεύετε πώς μπορούσαν η Οθωμανική Αυτοκρατορία ή η Αυστροουγγαρία να υπολογίζουν ή να στηρίζονται στη νομιμοφροσύνη των κατοίκων τους;